

RICHARD D. BROWN

KNOWLEDGE IS POWER.
THE DIFFUSION OF INFORMATION IN EARLY AMERICA,
1700-1865

(A tudás hatalom. Az információáramlás a korai Amerikában,
1700-1865)

Oxford University Press, New York, 1989.

„A történet – mondja egy helyütt Georges Duby – tudatosan egyetlen nyomot sem hanyagolhat el. Felfedezését, képzeletének alkotását egy szigettengerben kell elhelyeznie.

Ebben a szigettengerben nyilvánvalóan vannak szembevetendő, nagyobb szigetek, amiként vannak kisebbek is, amelyek közt a történet könnyedén elhajózik, sőt, vannak nagy vízfelületek is, amelyeken igazán kiélheti szenvedélyét.”

Végző soron minden bizonnyal ilyen „nagy vízfelület”-nek bizonyul Richard D. Brown számára a korai Amerika és az információ viszonyának kérdése is, pontosabban az arra a kérdésre adandó válasz, hogy mi az információ szerepe a korai amerikai társadalomban. Brown ugyanis – többé-kevésbé kényszerűségből – olyan módszert választ a téma vizsgálatához, ami erősen behatárolja a „megpillantható szigetek” számát, azt pedig, hogy a hajóút alkalmasint egy kontinens partjai mellett vezet, legfeljebb az ő elbeszéléséből lehet sejteni.

Kevésbé képszerűen fogalmazva arról van szó, hogy a *Knowledge is power* c. könyvben Brown néhány életút elemzésén keresztül próbálja meg bemutatni az információáramlás és az információs hálózatok változásait a korai 1700-as évek pár száz ezer fehér emberrel benépesített angol gyarmatától a nagykapitalista, 36 milliós lélekszámú Amerikai Egyesült Államokig. Ez alatt az időszak alatt persze jelentős változásoknak kell lejátszódnuk akár a társadalmi struktúrában, akár a gazdaságban, akár az élet bármely más területén is, és az is nyilvánvaló, hogy ezek a változások hatással lesznek a kommunikációs formák szerepére, valamint tartalmára, sőt a különböző információhordozók használatának megítélésére is. Nehéz volna például természetesnek találnunk egy olyan, mai beidegzéseink szerint személyes szabadságjogokat sértő rendszert, ahol az ún. magánlevél igencsak jelentős „társadalmi funkciókat” is hordoz, és nemegyszer az első és majdhogyanem egyetlen mód az információ áramoltatására. És könnyen előfordulhat, hogy kézről kézre vándorolva egyre hosszabb lesz, mivel mindenki hozzáférheti a saját észrevételeit (miközben a nyomtatott anyagok – drágaságuk miatt – rendszerint inkább érdekességgel, mint fontossággal bírnak).

Általában a levelezésnél nem kevésbé személyes jellegű a többi információcserélési forma sem: a személyes, face to face találkozásokon túl legfeljebb az olyan társas összejövetelek maradnak egy 18. század elején, meglehetősen puritán elvek szerint élő amerikaiak, mint a vallási gyülekezet. Ennek megfelelően az információk általában „rövid hatótávolságúak” és személyesek: az emberek tulajdonképpen zárt kistérsadalmakban élnek. Arról viszont természetesen szó sincsen, hogy egyenrangúság uralkodna közöttük: éppen ellenkezőleg. Az információhoz való hozzáférés erősen hierarchizált, és természetesen a vezető réteg az, amelyik eldönti, mit enged lefelé továbbáramlani, hiszen a tudás hatalom. (Pontosabban Francis Bacon eredeti megfogalmazása szerint: „knowledge itself is power”. A tudás maga a hatalom.)

Ez az a kezdőpont, amiből bő másfél száz év alatt egy alapvetően másmilyen társadalom nő ki, lényegében inkább a maira, mint az 1700-as évek elejére emlékeztető információs struktúrával. Az adatok cseréje – hála többek között az újságoknak – most már egy másik szinten folyik, és az információk egy jelentős részéhez (bizonyos, az alábbiakban tárgyalandó megszorítások mellett) széles tömegek férhetnek hozzá, az információcseré pedig maga is virágzó iparrá válik. Az emberek választhatnak, hogy inkább „szórakoztató információk”-ra vágnak-e (vagyis valami könnyű, kikapcsolódást biztosító olvasmányra), vagy pedig „tudásakarnak (ami ugyanúgy lehet vallással kapcsolatos információ, mint földművelési vagy csillagászati), és noi valamilyen szinten a „perszonális információcseré” is fennmarad, jelentősége közelről sem mérhető az előző korszakokban betöltött szerepéhez. A 18. században egy egyetemi végzettségnek még pénzben is nagyon kifejezhető, több ezer fontos értéke volt, és ezáltal a magasabb végzettségűek törvényszerűen szinte kizárólag, a gazdagok közül kerültek ki, hiszen valakinek állnia kellett az egyáltalán nem olcsó tandíjat. Így aztán a dírlomások mintegy megtévesztették azt a tételt, mely szerint a tudás (és ezen keresztül az információ manipulálása) a gazdagok kiváltsága.

A 19. század második felére annyiban változik a helyzet, hogy a szabadon hozzáférhető, nyomtatott információ lehetővé teszi, hogy ki-ki (megfelelő tőke hiányában is) megvágassa, mi az, amit tudni akar. És ezt a tudást sokkal inkább a saját személyes ízlésének megfelelően formálhatja, mint egy évszázaddal korábban, amikor a közvetlenebb, személyes kapcsolatok többek között a testközeli információkontrollt is jelentették.

Persze továbbra sem tartozik bele mindenki az információhoz hozzáférők mind népesebb táborába – a rendszerint írástudatlan rabszolgák példának okáért tipikusan nem. És ez elvezet Brown könyvének egyik – amúgy a szerző által is tudott – koncepcionális gyengeségéhez, nevezetesen ahhoz a kérdéshez, hogy honnét származnak, és milyen szempontok szerint kerültek kiválogatásra a tárgyalt korszakra vonatkozó források. Ez pedig többek között azért (is) fontos probléma, mert a jelek szerint lehetetlen helyes megoldást kínálni, azaz nincsen mód egy alapvetően verbális információcserén alapuló kor információs rendszerét megbízhatóan rekonstruálni az írásos források alapján, és itt – egy pillnatra visszakanyarodva DUBY hasonlatához – tényleg „nagy vízfelületek” nyílnak a hajó előtt. Nem nehéz ugyanis belátni, hogy mondjuk az 1700-as évek elején gyakorlatilag senki sem jöhet számításba, ha az a kérdés, hogy ki szolgálhat megfelelő, a korra vonatkozó írásos forrásokkal. Legfeljebb elvétve fog ugyanis akadni egy-egy jobbára magasabb társadalmi pozíciót elfoglaló, fehér, angolszász férfi, akinek a levelezéséből és naplójából egyáltalán kísérletet lehet tenni bármiféle rekonstrukcióra, miközben gyakorlatilag egyáltalán nem lesznek „láthatóak” a nőknek, a rabszolgáknak és az írástudatlanoknak szinte az egész társadalmat kitevő tömegei, amelyek pedig nagyon is léteznek.

És bár lehet erre az ellenvetésre azt válaszolni – miként BROWN is teszi –, hogy ez a könyv az „individuais tapasztalat perspektívájából” dolgozza fel az amerikai információs hálózat fejlődését, mindent egybevetve ez a válasz egyáltalán nem meggyőző. A néhány privilegizált helyzetben lévő adatszolgáltató által kínált leírás alapján majdhogynem vakmerőség megkísérelni a rekonstrukciót, és bár a források hiányossága minden, korábbi századokkal foglalkozó történetírás problémája is, ebben az esetben az átlagosnál is élesebb a kontraszt az információk sporadikus volta, esetlegessége és hézagossága, valamint a deklarált cél: a hozzáférést lényegesen meghaladó módon szóbeliségen alapuló információs hálózat rekonstrukciójára való törekvés között.

További – és talán nem kevésbé súlyos – ellenvetésként az is felhozható RICHARD D. BROWN művével szemben, hogy legalábbis kérdéses: vajon nem csak szóhasználatában hoz-e újat, míg tartalmilag nem: vajon nem pusztán az történik-e, hogy ott, ahol korábban a szóbeliség és írásbeliség egymáshoz való viszonyáról, illetve a magáncélú levelek társadalmi funkciójáról beszéltek a történészek, most information network-ről és információáramlásról olvashatunk. Valószínűleg érdemes lenne odafigyelni rá, hogy leginkább a 20. század végi, „információkori” szemlélet megnyilvánulása az, amikor a szerző már arról beszél, hogy mondjuk BENTLEY az 1700-as évek végén érdeklődött mindazon *információk* iránt is, amik az őt körülvevő flóra és fauna megfigyeléséből származhattak. Ez több egyszerű nyelvhasználati problémánál, ugyanis a szóhasználat megkérdőjelezések szélcsúszás esetében magának a könyvnek az értelme is megkérdőjelezhető, és ha nem is érdemes addig elmenni, hogy azt állítsuk: már maga a módszer, illetve az információ fogalmának túl általános és mindenre kiterjedő, indokolatlanul általános használata is megkérdőjelezi az eredményt, annyit azért bátran lehet állítani, hogy igaza van DUBY-nek, aki szerint „regényíró és történész között ... az a különbség, hogy az utóbbinak kötelessége figyelembe venni a szembeötlő tényeket”, és inkább a regényíró, mint a történész engedheti meg magának, hogy a BROWN által alkalmazott módszerekkel, egy-egy utalásból, töredékből és elejtett megjegyzésből próbáljon meg rekonstruálni egy korszakot, ha mégoly sajátos nézőpontból is.

Galántai Zoltán